

POŽEGA, središnji trg s pilom Sv. Trojstva

— A. Jutronic, D. Vrsalović, D. Domančić i K. Prijatelj, Kulturni spomenici otoka Brača, Zagreb 1960, str. 132–135. — I. Ostojić, Nastavak istraživanja starokršćanske bazilike i krstionice u Poveljima, Prilozi – Dalmacija, 1961. — I. Fisković, O ranokršćanskoj arhitekturi na otocima Braču i Šolti, Arheološki radovi i rasprave, 1982, 8–9. — Ranokršćanski spomenici otoka Brača, Split 1994. N. B. B.

POVLJANA, selo na otoku Pagu. Na groblju je očuvana predromanička crkva Sv. Nikole, izdužena pravokutna tlocrta s polukružnom apsidom. Presvođena je bačvastim svodom koji se naslanja na četiri para slijepih lukova na bočnim zidovima.

LIT.: I. Petricoli, Crkva Sv. Nikole kraj Poveljane na otoku Pagu, SHP, 1963, 8–9. — T. Marasović, Graditeljstvo starohrvatskog doba u Dalmaciji, Split 1994.

POZAIĆ, Zdenka, grafičarka (Čazma, 15. XI. 1940). Diplomirala je na Akademiji u Zagrebu 1966 (A. Kiner), specijalni tečaj grafike završila 1968 (M. Detoni). U svojim crtežima, drvorezima i linorezima na lirske način prevodi podatke iz stvarnosti u arabesku liniju i ploha (*Dvorište u Čazmi*, 1970; *Crveni krajolik*, 1977; *Sonet o dva mora*, 1981). Asocijacije na pejzaž, portret ili mrtvu prirodu naglašene su simboličnim vrijednostima boje (*Autoportret ili šum mora*, 1983). Osamdesetih god. započinje ciklus *Ruke*. Izdala je mape *Magdica* (s V. Parun i Z. Vucelić, 1981) i *Cvijeće u listopadu* (sa S. Škrinjar, 1982), te grafičke mape *Tiha pjesma* (s V. Parun, 1986), *Ruke* (s L. Paljetkom) i *Posveta Bonnu* (s B. Vujanovićem, obje iz 1990). — Samostalno izlagala u Cavtatu, Zürichu, Erlangenu, Zagrebu, Puli, Dubrovniku i Ljubljani. Bavi se grafičkim oblikovanjem i ilustriranjem knjiga. Radi plitke obojene reljefe u drvu (*Molitva za Milicu*, 1990).

LIT.: Ž. Sabol, Zdenka Pozaić (katalog), Zagreb 1975. — J. Bratulić, Lirsko slikarstvo Zdenke Pozaić, u katalogu: Z. Pozaić — B. Vujanović, Zagreb 1982. — I. Šimat Banov i V. Parun, Zdenka Pozaić (katalog), Zagreb 1983. — T. Maroević, Zdenka Pozaić (katalog), Dubrovnik 1986. — V. Maleković, Zdenka Pozaić (katalog), Zagreb 1990. — M. Zuccon Martić, Zdenka Pozaić (katalog), Zagreb 1994. Ž. Sa.

POZDANČIĆ (Poznačić), Petar, kipar i graditelj (Šibenik, XV. st.). Izradio 1405. za kapelu Sv. Šimuna u crkvi Sv. Marije Velike u Zadru više kipova koji nisu očuvani; presvodio 1415. franjevačku crkvu u Bribiru u Dalmaciji; izradio 1417. figuralne odvođe za kišnicu na katedrali u Trogiru

Z. POZAIĆ, *Škrinja moga pradjeda*

i radio na crkvi Sv. Ivana u istome gradu. Otišao raditi u Veneciju s učenikom Dubrovčaninom Ratkom, sinom Ivana Miličevića.

LIT.: K. Stojić, Galerija znamenitih Šibenčana, Šibenik 1936. — C. Fisković, Bilješke o Radovanu i njegovim učenicima, Prilozi – Dalmacija, 1954, str. 14. — Isti, Hrvatski umjetnici u Mlecima, Mogućnosti, 1956, 1. — Isti, Zadarski srednjovečni majstori, Split 1959, str. 45–46. D. Kt.

POZITIV → ORGULJE

POZNANOVEC, selo JZ od Zlatara u Hrvatskome zagorju. Jednokatni dvorac s polukatom izdužene je osnove kasnobarokno-klasicističke koncepcije. S dvorišne su strane arkade (zazidane). Bio je vlasništvo Sermagea i Rittera. Opljačkan je i teško oštećen nakon II. svj. r.

LIT.: V. Marković, Barokni dvorci Hrvatskog zagorja, Zagreb 1975. — A. Horvat, Dvorac Poznanovec, Kaj, 1981, 5. — M. Obad Šitarović, Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja, Zagreb 1991. A. Ht.

POZNIĆ, Zdravko, povjesničar umjetnosti (Osijek, 18. VII. 1946). Diplomirao je u Zagrebu 1972. Radio u Muzeju za umjetnost i obrt 1973–78, a 1978–93. bio je kustos Galerije »Karas« u Zagrebu. Objavljuje kritike, prikaze i eseje s područja suvremene umjetnosti u periodicima, piše predgovore katalogima i koncipira izložbe (»Salon mladih«, Zagreb 1976, 1977, 1982; »Papir kao površina i materijal likovnog izraza«, Skopje 1984; »Suvremeno i fenomeni providnosti«, Zagreb 1989).

BIBL.: Arhitektura Secesije u Hrvatskoj, ČIP, 1977, 12; EXAT 51 – Prvobitna i suvremena značenja, Dometi, 1980, 2; Slika prirode i nova priroda slike (katalog), Zagreb 1987. R.

POZZO, Andrea, tal. slikar, arhitekt i teoretičar (Trento, 30. XI. 1642 – Beč, 31. VIII. 1709). Pripadao je isusovačkom redu; radio poglavito iluzionističke zidne slike te projektirao crkve, oltare i dekoracije za obredne svečanosti. Njegove freske u rim. crkvi San Ignazio (1685–89) vrhunac su baroknoga iluzionizma. U Rimu je objavio svoje gl. teorijsko djelo *Perspectiva pictorum et architectorum*, I–II, 1693–1702. Od 1702. djeluje u Beču. — God. 1699. izradio je projekt za isusovačku crkvu u Dubrovniku, a 1701. za ljubljansku katedralu.

LIT.: N. Šumi, Baročna arhitektura, Ljubljana 1969. — B. Kerber, Andrea Pozzo, Berlin 1971. — Horvat – Matejčić – Prijatelj, Barok. R.

POŽEGA, grad u Slavoniji. Razvio se u sr. vijeku u podnožju burga, kao jedno od važnijih gradskih središta srednjovj. Slavonije (sjedište županije, a 1536–1688. tur. sandžaka). Burg (razrušen u XIX. st.) imao je obrambenu kulu i palaču na vrhu omanjega stjenovitoga brežuljka te trokutasto dvorište na nešto nižem platou. Srednjovj. ustroj gradskih ulica očuvan je do danas. Oko velikoga središnjeg trga u obliku izdužena nepravilna trokuta, nastala na križanju cesta, ulice se zrakasto šire, prateći prema sjeveru liniju gradskih zidina (mjestimično očuvani tragovi). Slikovitosti grada pridonose osobito nizovi građanskih kuća iz XVIII. i poč. XIX. st. na glavnome trgu s trijemovima u prizemlju. Na trgu je barokni kužni pil (tragovi pozlate) iz 1749, rad Gabrijele Granicija. Baroknu palaču Županije pregrađuju 1898. Hönigsberg i Deutsch koji grade i secesijske zgrade. Prve požeške štedionice (1906). — S J strane trga nalaze se dvije srednjovj. samostanske crkve. Franjevačka crkva Sv. *Dimitrija* (od XVIII. st. Sv. *Duha*), jednobrodna građevina iz 1280 (građena vjerojatno na mjestu starije), ima u svetištu vrsno klesana kasnoromaničko-ranogotička rebra svoda oslonjena na konzole s biljnim ukrasom; uza svetište je romanički zvonik. Samostan je građen u XVIII. st., kada su crkvi dograđene četiri kapele. Barokni je namještaj izgorio 1842. u velikome požaru, nakon kojega je crkva obnovljena u klasicističkome duhu. Bogata samostanska zbirka ističe se osobito tekstilnim predmetima (kazula iz XVI. st.) i velikom knjižnicom. — Crkva Sv. *Lovre*, gotička građevina podignuta oko 1300, u sr. v. vjerojatno dominikanska (Sv. *Marija*), u XVIII. st. pripada isusovcima. Arheol. istraživanja otkrila su ispod crkve temelje rim. građevine (apsida, fragmenti rim. fresaka u četvrtastu bunaru), te prapov. i staroslav. nalaze. Crkva je (vjerojatno oko 1526) proširena tako da joj je dodana druga lađa s tri visoka renesansna luka. U svetištu crkve te na trijumfalnome luku i dijelu juž. zida lađe otkrivene su i očišćene gotičke freske (XIV. i XV. st.), očuvane mjestimično u tri sloja. Reprezentativno renesansno zidno svetojhranište postavljeno je u svetište oko 1525. Na sjev. su zidu ostaci vrsnih baroknih fresaka. Barokni predmeti razneseni su nakon ukidanja isusovačkoga reda (dijelom u župnoj crkvi u Bebrini te u muzejima u Velikoj i Požezi). Uz crkvu je barokna zgrada isusovačkoga kolegija, izvorno T-osnove, povišena za jedan kat 1904, kada je izmijenjeno i pročelje. U zgradi bivše isusovačke gimnazije je štukaturni medaljon s Kristovim likom iz 1725. Srednjovj. župnu crkvu Sv. *Pavla* (stradala u tur.

POŽEGA, gotička freska u crkvi Sv. Lovre

ratovima) zamijenila je crkva Sv. Terezije (1763), kasnobarokna građevina s visokim zvonikom na pročelju; vrсни barokni oltari, propovjedaonica, rokoko klupe i ispovjedaonica, zbirka crkv. predmeta. Crkvu su oslikali C. Medović i O. Iveković (1899). Pred crkvom je spomenik Luki Ibršimoviću, rad Györgya Kissa (1893). U gradu su još kasnobarokne kapele Sv. Filipa i Jakova (1788), Sv. Ilije (na groblju), Sv. Roka (1796. na mjestu starije podignuo domaći graditelj M. Erseković, s baroknim freskama M. Švome).

Muzej Požeške kotline osn. je 1921; u Galeriji muzeja renesansna medalja S. Savelija, barokne slike (P. Wouwerman), portreti Pejačevića, F. Trenka (XVIII. st.), slike I. Zaschea, F. Gifingera, G. Poše, O. Ivekovića, V. Bukovca, B. Čikoša-Sesije i M. Kraljevića. U arheol. zbirci ističu se ilir. kultne vaze iz tumula kraj Kaptola, rim. nalazi iz Tekića i osobito romaničke skulpture iz benediktinske opatije → *Rudina*. Muzej izdaje časopis »Vjesnik Muzeja Požeške kotline« (od 1977).

LIT.: J. Kempf, Požega, Požega 1910. — G. Szabo, SG. — J. Kempf, Zgrada gradskog magistrata poslije požara Požege 1842, Obzor, 9. V. 1930. — Isti, O staroj požeškoj tvrđi i njezinom nestajanju u XIX. stoljeću, ibid., 28. V. 1930. — Požeška kolegija. Spomenica o 100 godišnjici 1835—1935, Požega s. a. — A. Horvat, Planska osnova grada otkriva srednjovjekovnu Požegu, Bulletin JAZU, 1955, 7. — Umjetnost XVIII. stoljeća u Slavoniji (katalog), Osijek 1971. — V. Radauš, Spomenici Slavonije iz razdoblja XVI—XIX. stoljeća, Zagreb 1975. — Požega 1227—1977, Požega 1977. — A. Horvat, Prilog vrednovanju urbanističkog plana jezgre Slavonske Požege, Vijesti MK, 1977, 3. — J. Buturac, Crkveno-kulturna povijest Požege i okolice 1227—1977, Zagreb 1977. — Horvat—Matejčić—Prijatelj, Barok. — D. Vukičević-Samaržija, Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji, Zagreb 1986. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992.

Z. Uz.

POŽGAJ, Zvonimir, arhitekt (Zagreb, 16. III. 1906 — 10. XII. 1971). Diplomirao arhitekturu na Akademiji u Zagrebu 1932 (D. Ibler). Poslije studija boravio u Parizu, a nakon povratka u Zagreb vodi vlastiti atelje. Prije rata izveo je u Zagrebu s F. Cotom Hrvatski liječnički dom u Šubićevoj ul. 9 (1934), vilu Botteri na Tuškancu 56 (1934), a s A. Freudenreichom zgradu Matice hrvatskih obrtnika u Ilici 49 (1937). Samostalno je izveo kupalište u Stubičkim toplicama (1937), crkve u Podsusedu (1940) i na Knežiji u Zagrebu (1942). Sudjelovao je na više

natječaja: palača Gradskih poduzeća u Zagrebu (1932, s F. Cotom), Invalidski dom u Beogradu (oko 1935, s M. Kovačevićem, J. Pičmanom i A. Augustinčićem), Napretkov dom u Zagrebu (1937), Hrvatski dom u Novoj Gradiški (1940, s A. Freudenreichom). Poslije 1945. posvetio se uglavnom gradnji kupališta. Izveo je kupalište Borik u Zadru (1954), proširenje kupališta u Stubičkim toplicama sa zimskim bazenom (1957), kupališta na glavnoj plaži u Crikvenici (1963) i Šemnici pokraj Krapine (1965), te hotel »Adriatik« u Omišlju (1966). P. teži za suvremenim izrazom izvan strogih konstruktivističkih principa. U gradnji kupališta nastoji arhitekturu oblikovno povezati s krajolikom.

BIBL.: Ideologija doktora Knolla, Književnik, 1934, 3.

LIT.: V. Potočnjak, Arhitektura u Hrvatskoj 1888—1938, Građevinski vjesnik, 1939, 4—5. — Ž. Čorak, U funkciji znaka, Zagreb 1981. — Hrvatska arhitektura 1945—1985, Arhitektura, 1986, 196—199. — T. Premrl, Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, Zagreb 1989. T. Pl.

POŽGAJ-SCHWARZ, Klementina, slikarica i karikaturistica (Zagreb, 4. X. 1896 — 25. V. 1982). Završila Akademiju u Zagrebu 1920 (Lj. Babić). Posvetila se uglavnom portretnoj karikaturi, crtajući likove umjetnika, političara, skitnica, kavanskih posjetilaca ili slučajnih prolaznika. Samostalno je izlagala na Gospodarićeve kupalištu (1919) i u Zagrebu (1932), potom u Beogradu (1933) i Zadru. God. 1975. priređuje u Zagrebu retrospektivu; 1978. i 1980. izlaže u Hrvatskome narodnom kazalištu ciklus karikatura scenskih umjetnika. P. C.

PRAGA, Giuseppe, povjesničar (Sutomišćica na otoku Ugljanu, 1893 — Venecija, 19. II. 1958). Studirao klasičnu filologiju u Beču, diplomirao u Padovi. Srednjoškolski profesor pa ravnatelj knjižnice Paravia u Zadru; od 1944. do kraja života knjižničar Marciane u Veneciji. Istražujući povijest kulture u Dalmaciji, obradio nekoliko tema iz povijesti umjetnosti. Sakupio mnogobrojne arhivske podatke o djelovanju lik. umjetnika u Zadru.

BIBL.: Guida di Zara, Zadar 1925; Alcuni documenti su Giorgio da Sebenico, Rasegna marchigiana, 1928, 3; Documenti intorno ad Andrea Alessi, ibid., 1929, 3; Documenti intorno all'arca di San Simeone a Zara, ASD, 1930, 9; Documenti su Giorgio da Sebenico, Atti e memorie della Società Dalmata di storia patria, 1932, 71; Documenti su Giorgio da Sebenico architetto e scultore del secolo XV, ASD, 1932, 71; Zara nel Rinascimento, ibid., 1935, 20.

LIT.: G. E. Ferrari, Le Carte di Storia ed Erudizione Dalmatica di Giuseppe Praga, Rivista Dalmatica (Venezia), 1959. — I. Petricoli, Ostavština G. Praga i zadarski srednjovjekovni umjetnici, Zadarska revija, 1963, 6. I. Pet.

PRAPOVIJEST, razdoblje u povijesti čovječanstva koje prethodi pojavi pisanih izvora i dokumenata. Osnovna se podjela temelji na proučavanju razvitka materijalne kulture te se stoga pojedina razdoblja određuju prema sirovini i materijalu od kojega se izrađuju oruđe i oružje: starije, srednje i mlađe kameno doba, bakreno doba, brončano doba, starije i mlađe željezno doba. Zanimanje za p. razvija se sred. XIX. st., osobito nakon osnutka prvih muzeja (Split 1821, Zagreb 1846, Zadar 1893, Pula 1901). U početku su pozornost privlačila nalazišta brončanoga i željeznoga doba pa postoje podaci o istraživanju liburnskih nalazišta već u XVI. st. (Osor) i XVIII. st. (Nin). Prva su stručna iskapanja provedena 1835. na liburnskoj gradini kraj Benkovca, potom slijede istraživanja liburnskoga groblja u Osoru 1868. i 1871. i grobnih humaka na Krku (Garica) te japodskoga groblja u Prozoru 1881. Iskapanje naselja sopotske kulture na položaju Hermanov vinograd u Osijeku 1897. prvo je istraživanje jednoga neolitičkoga nalazišta, a iste godine slijedi iskapanje višeslojnoga prapov. naselja u Sarvašu i groblja iz kasnoga brončanog doba i starijega željeznog doba u Dalju. D. Gorjanović-Kramberger izveo je 1899. u Krapini prva paleolitička istraživanja.

Paleolitik ili **starije kameno doba** poklapa se s geološkim razdobljem pleistocena, odn. ledenoga doba. Obilježavaju ga predmeti od cijepana i okresana kamena te od kosti. Najstariji takvi predmeti u Hrvatskoj potječu iz špilje Šandalja I. kraj Pule, te iz Punikava kraj Ivanca. U Krapini su uz obilje kamenih predmeta moustérienske kulture nađeni i skeletni ostaci neandertalskoga čovjeka. Mlađi paleolitik zastupan je aurignacienskom kulturom (Velika pećina, Vindija, Šandalja II) te gravettienskom (Šandalja II, Romualdova pećina u Limscome kanalu, Lopar na Rabu, Vela jama na Lošinju).

Mezolitik ili **srednje kameno doba** razdoblje je velikih klimatskih promjena što su nastupile nakon pleistocena (oko 10 000), a prouzročile su izmjenu biljnoga i životinjskoga svijeta. To je utjecalo i na drukčiji život čovjeka, drukčiji način lova, izradbu novih tipova oruđa i oružja (luk i